

Bojovník za práva Arabů

V novodobé historii Egypta se jen stěží hledají osobnosti významnější, než byl Násir. Po pádu nenáviděné probritské monarchie se stal neoddiskutovatelným vládcem Egypta, chcete-li, vojenským diktátorem. Až do své smrti se potýkal s Izraelem, s nímž svedl nejednu bitvu

Mgr. Bc. et Bc. Petr Cimala

☞ Lid v ulicích provolává slávu Násirovi poté, co oznámil znárodnění Společnosti Suezského průplavu, srpen 1956

V rozhovoru pro New York Times kdysi egyptský prezident Násir uvedl: „Nemám svůj osobní sen. Nemám osobní život. Není na mně nic osobního.“ Není zřejmě výmluvnějších slov než těchto, neboť jeho posláním se stal boj za nezávislost Egypta, boj za svobodu Arabů. V jednom ze svých posledních vystoupení Násir pronesl: „Někteří izraelské vůdci oznamují, že izraelské hranice leží na Nilu a Eufratu a že jediná skutečná mapa Izraele je ta, kterou před 70 lety vyhotovil Herzl (otec politického sionismu). Tato mapa začíná v Damiettě (egyptský přístav) a táhne se až do Iráku, zahrnujíc v to velká území Sýrie, Libanonu, Jordánska a Saúdské Arábie. To je to, co náš nepřítel chce.“ Naplnění této izraelské vize ovšem nehodlal nikdy dopustit.

Ve svém životě se proto snažil bránit nezávislost Egyptanů, resp. nezávislost Arabů, a to nejen před Izraelci, ale i před velmocemi. „Prohlašujeme zřetelně a hlasitě, že tento národ bude bránit svá legitimní práva do úplného konce. ... nevzdá se ani palce svého území, nevzdá se svých práv ... požadujeme navrácení svých okupovaných území a obnovu práv palestinského lidu, práv, která si Izrael přisvojil.“

Z učitele vůdcem země

Džamál Abd an-Násir byl původním povoláním učitel na vojenské akademii. Spolu se svými přáteli z Hnutí svobodných důstojníků dokázal zbavit Egypt britského vlivu a v roce 1952 přivodil pád nenáviděné probritské monarchie. Avšak nově nastolený režim rozhodně nepřinesl demokratické zřízení. Moc ve státě byla totiž soustředěna v Radě revolučního vedení, jíž byl Násir členem, zatímco jeho spolubojovník, generál Muhammad Nadžíb, válečný hrdina a člen Hnutí, obsadil post premiéra. Egypt byl tedy vojenskou diktaturou, a v zemi se následně rozpoutalo soupeření o moc právě mezi Násirem a Nadžíbem. Násirovi se nakonec povedlo moc udržet a Nadžíba odklidit, přičemž se stal jediným vládcem Egypta.

Násir chtěl v zemi zachovat omezení vlivu Západu, ale zároveň si nepřál navazovat styky s východním blokem. Toto hledání třetí cesty jej nedlouho poté přivedlo k příležitosti zapojit Egypt do Hnutí nezúčastněných. To sdružovalo země, jež se rozhodly stát mimo jakékoli vojenské pakty, jako NATO či Varšavská smlouva, tj. mimo bloky, které mezi sebou vedly studenou válku. Tato třetí cesta se ukázala pro mnohé země jako výhod-

ná, protože řada z nich, včetně Egypta, dokázala z bipolárního soupeření těžit v podobě hospodářské či vojenské pomoci.

Nastavený kurs ovšem Egyptu nevydržel dlouho. Došlo totiž ke třem událostem, které Násira přinutily přehodnotit svoji pozici.

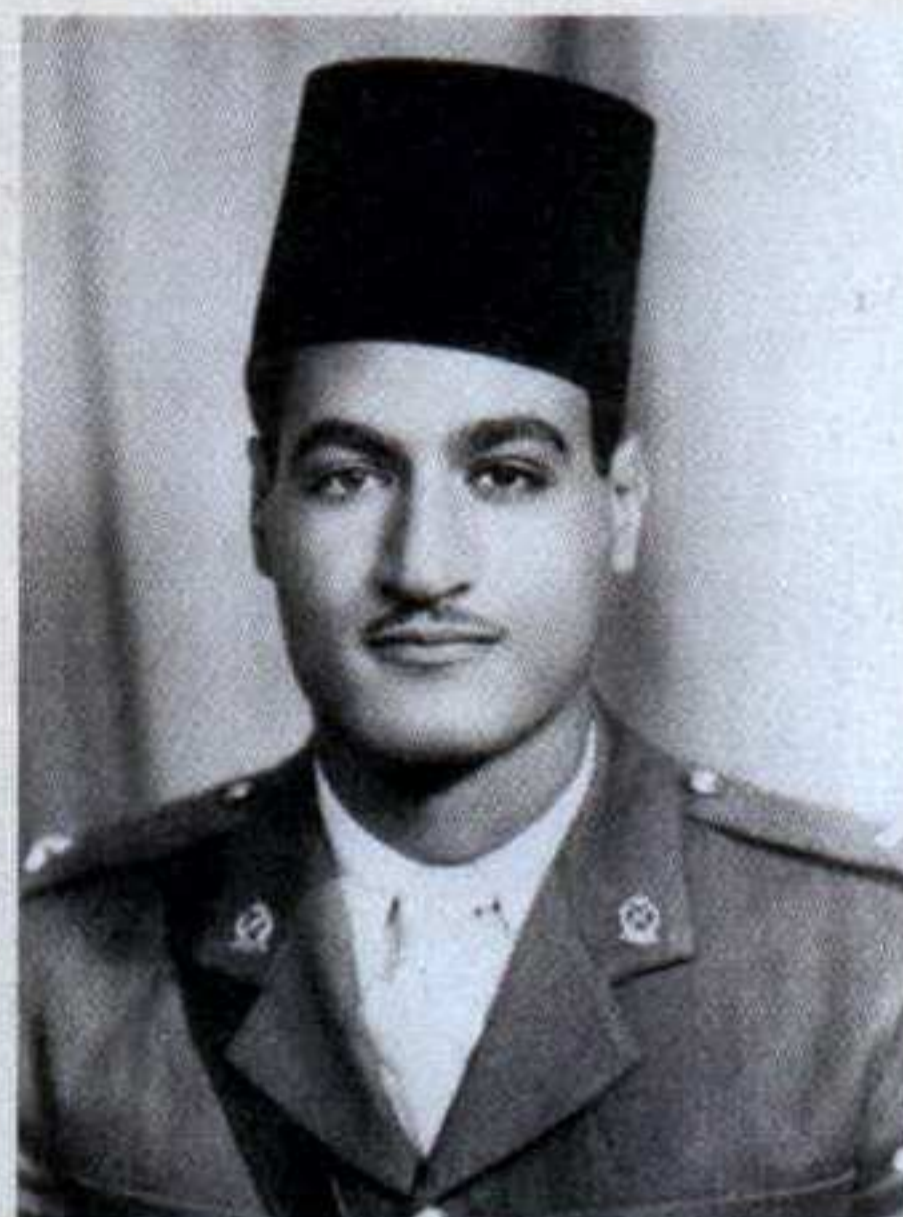
První klíčovou událostí byla stavba Asuánské přehrady, jež měla sloužit k produkci elektric-

se mu však šalamounské rady, ať se s žádostí o zbraně obrátí na nějakou zemi z východního bloku. Tím by prý mohl nejen posílit svoji pozici mezi Araby, ale zároveň urovnat vztahy s Izraelem. Touto zemí se stalo Československo a pro Sovětský svaz to ve svém důsledku znamenalo první velký úspěch ve zmenšování vlivu Západu na Blízkém východě.

k dalšímu naleptávání vztahů Egypta se Západem. Vážnou ránu těmto vztahům zasadila suezská krize, která vypukla v roce 1956.

Suezská krize

Krizi odstartoval Násirův projev ke čtvrtému výročí vyhoštění krále Farúka. Po vyřčení hesla „de Lesseps“ došlo k obsazení Suezského

« Násir s Abd al-Hakímem Ámirem, pozdějším ministrem obrany a náčelníkem štábu egyptské armády, kterému nechal po šestidenní válce nařídit domácí vězení kvůli podezření z přípravy státního převratu. Ámir údajně o několik dní později spáchal sebevraždu (obrázek vlevo)

« Násir v roce 1938 jako podporučík v absolventské třídě na vojenské akademii (obrázek vpravo)

ké energie a zavlažování. Egypt na její realizaci žádal úvěry u západních vlád a institucí, avšak jejich podmínky byly pro Egypt nepřijatelné. Svoji vinu na tom bezpochyby neslo i egyptské oficiální uznání existence komunistické Číny. Této situace ovšem využil Sovětský svaz a nabídl Egyptu úvěr, který pomohl dílo realizovat.

Dalším faktorem ovlivňujícím Násirův postoj vůči mezinárodnímu dění byl zájem o země třetího světa ze strany Sovětského svazu, jenž se po smrti Stalina neustále zvětšoval. Nová linie Kominterny totiž napříště zaměřila svoji pozornost na podporu národů usilujících o plnou nezávislost na velmocech. Cílem se stal pochopitelně vývoj společnosti směřující od kapitalismu k socialismu, resp. komunismu.

Třetí významná událost měla spojitost s událostmi v Izraeli roku 1955. K moci se tehdy dostaly radikálnější síly v čele s Ben Gurionem, který vystřídal mírného Moše Šareta preferujícího dialog s Araby. Tehdy si Násir uvědomil, že Egypt potřebuje novou vojenskou výzbroj, aby byl schopen se bránit.

Československé zbraně pro Egypt

Tradičními dodavateli Egypta byly vždy západní země, ovšem po zapojení Egypta do Hnutí nezúčastněných bylo složité o nákup zbraní žádat. Zvláště problematické bylo obracet se na USA, které patřily mezi spojence Izraele. Neúspěšná jednání byla doprovázena tlakem egyptských armádních činitelů, aby se Egypt obrátil s žádostí o zbraně na Sověty. Násir se tomu bránil, dostalo

Tehdejší Československo se prostřednictvím kvazi barterové dohody z roku 1955 zavázalo dodat vojenský materiál. Egyptané většinu platby prováděli v naturáliích – egyptské bavlně a rýži, pro něž v době po korejské válce nebyl dostatečný odbyt. Tato dohoda slibovala dodat do země obrovské množství

průplavu egyptskou armádou a později ke znárodnění Společnosti Suezský průplav. Tento Násirův krok způsobil ve Velké Británii a ve Francii zděšení, protože obě strany využívaly průplav k dopravě blízkovýchodní ropy. Britský požadavek provést odvetu ovšem nebyl vyslyšen, neboť země nebyla na takovou

Československo dodávalo Egyptu zbraně a dostávalo za ně bavlnu a rýži

zbraní, včetně poskytnutí patřičného vojenského školení. Československo zároveň vystupovalo i jako reexportér sovětské techniky.

Tato dohoda ovšem nebyla jediná. Dodávky zbraní, poskytování školení a budování válečného průmyslu pokračovalo i v 60. letech, a to i přesto, že Egypt nebyl vždy schopen plnit svoji část dohody.

Tyto tři události – stavba Asuánské přehrady, vzrůstající zájem SSSR o země třetího světa a nástup militantního premiéra Ben Guriona v Izraeli – významně posílily vztahy Násira se Sovětským svazem a přispěly

akci připravena. Násir se navíc těšil podpoře Východu a třetího světa, přičemž USA daly najevo, že sice se znárodněním nesouhlasí, ale že rovněž neschvalují jakékoli užití síly. Ostatně Egypt slíbil akcionářům kompenzaci a garanci proplutí pro všechny lodě.

Za této situace se Britové a Francouzi uchýlili k diverznímu plánu, jak získat průplav zpět.

» Násir skopává Žida do údolí u palestinské vesnice al-Aqaba na Západním břehu Jordánu, jak slíbil. V pozadí mu sekundují vojáci Sýrie, Libanonu a Iráku. Karikatura libanonských novin al-Farída, rok 1967

Plán byl prostý. Izrael měl napadnout Egypt přes Sinajský poloostrov až k průplavu, a to pod záminkou likvidace ozbrojených akcí z Egyptem spravované Gazy. Ve chvíli, kdy by se Izraelci k Suezmu přiblížili, Britové a Francouzi by vydali ultimátum, aby se nejen Izraelci, ale i Egypťané z obou břehů průplavu stáhli. Následně by pak Britové s Francouzi průplav pod záminkou záruky volné plavby obsadili. Ben Gurion s plánem souhlasil, ale žádal, aby bylo nejprve zničeno egyptské letectvo.

» Násir spolu s oficiální hlavou SSSR Klimentem J. Vorošilovem při návštěvě Leninovy hrobky dne 30. dubna 1958 (obrázek vlevo)

» Násirova hrobka se nachází v káhirské mešitě, která je rovněž po prezidentovi pojmenovaná (obrázek vpravo)

Celá akce byla spuštěna koncem října 1956. Plán ovšem ztroskotat, neboť Egypťané kladli silný odpor. Navíc panovalo obecné mínění, že šlo o prostou invazi. Nepřekvapí tedy, že Sovětský svaz i USA žádaly všechny tři země o okamžité stažení sil z Egypta. Oblast proto měly napříště hlídat Pohotovostní síly OSN (UNEF), přičemž průplav byl znovu otevřen, ale ne pro izraelské lodě.

Pro Násira znamenala Suezská krize nejen definitivní vytlačení Britů a Francouzů z Egypta, ale i uznání od arabského světa. Stal se hrdinou. Tehdy Násir transformoval egyptský nacionalismus v nacionalismus arabský a vybídl ostatní arabské představitele, aby spojili své úsilí a pomohli pozvednout svůj region. Éra izolace a osamoceního jednání arabských států měla skončit. Opozici mu tvořily pouze Jordánsko a Saúdská Arábie, jejichž monarchie považoval za přežitek a překážku arabské jednoty.

Násirovi se ovšem nedařilo naplňovat všechny prezentované myšlenky. Několik jeho projektů dokonce zkrachovalo. Jediným

výraznějším arabským úspěchem tak bylo až zřízení Organizace pro osvobození Palestiny (OOP), jež se později stala jedinou legitimní reprezentací palestinského lidu.

Šestidenní válka

Období 60. let bylo poznamenáno dalším napětím v arabsko-izraelských vztazích. Svůj podíl na tom měly guerillové útoky Palestinců vedené ze Sýrie, se kterou Egypt uzavřel obranný pakt. Tehdy musel „obklíčený“ Izrael

dislokovat své jednotky k syrským i k egyptským hranicím, což situaci dále přiosťřilo. Navíc 16. května 1967 Násir požádal OSN, aby stáhla své jednotky UNEF, a ohlásil uzavření Tiranské úžiny (průliv spojující Rudé moře a Akabský záliv) pro izraelská plavidla. Tím znemožnil Izraeli přístup do Rudého moře, přičemž si pojistil svou pozici uzavřením obranné dohody s Jordánskem a Irákem.

Vojenské špičky radily Násirovi, aby Egypt udeřil jako první, avšak Sovětský svaz a USA Egypt od útoku zrazovaly. Sám Násir připustil možnost kompromisu ohledně Tiranské úžiny, pokud bude Izrael ochoten jednat o míru a o návratu Palestinců. Zvrat přišel 5. června, když Izrael zaútočil současně na Egypt, Sýrii a Jordánsko. Během tří hodin přišel Egypt o zhruba 300 letadel z celkových 430, a to většinou na zemi, protože piloti nestačili vzlétnout. O tři dny

později Izraelci dosáhli Suezského průplavu a Rada bezpečnosti OSN volala po ukončení palby. Obě strany uposlechly.

Za šest dnů se Izrael zmocnil celé historické Palestiny, včetně Starého města Jeruzaléma, dále Západního břehu Jordánu, Pásmo Gazy, Sinaje a části Golanských výšin. Suezský průplav byl uzavřen. Egypt tehdy utrpěl poměrně značné lidské a materiální ztráty. Padlo zhruba 10 000 vojáků a 1 500 důstojníků, přičemž asi 5 000 vojáků a 500

důstojníků bylo zajato. Navíc bylo zničeno asi 80 % egyptského vojenského vybavení. Násir k tomu později poznamenal: „Do roku 1967 Izrael obdržel od USA veškeré potřebné elektronické válečné vybavení nutné k lokalizaci a ochromení našich radarových stanic a raketových základen, k rušení našich telekomunikací apod. ... Právě díky takovému elektronickému vybavení, tajně dopravenému do Izraele z USA, byl náš nepřítel schopen dosáhnout rychlého vítězství během šestidenní války ...“

Násir na neúspěch reagoval rezignací na post prezidenta, Egypťané však vyšli do ulic a projevovali mu podporu. Národní shromáždění proto rezignaci odmítlo a Násir setrval v čele státu. Navíc se Egypt v té době zúčastnil konference v súdánském Chartúmu, kde se mu mimochodem podařilo urovnat vztahy se Saúdskou Arábií. Na to konto Saúdové Egyptu poskytli finance k obnově armády za účelem znovuzískání ztracených území. Klíčové ovšem bylo, že válka samotná pomohla sjednotit arabské vůdce proti Izraeli, kteří na konferenci přijali tři NE: žádný mír s Izraelem, žádné vyjednávání, žádné uznání státu Izrael.

Poměrně příznivá pak byla i rezoluce OSN, která vybízela Izrael k navrácení veš-

Přehled položek československé vojenské dodávky do Egypta

zbraň	typ	počet
letadla	MiG-15	86
	JAK-11	25
	Il-28	32
	Il-14	20
obrněné vozy	BTR-152	220
tanky	T-34	200
torpédové čluny	?	12
děla	ráže 122 mm	50
houfnice	ráže 122 mm	80
samohybná děla	SU-100	50
raketomety	ráže 130 mm	24
protitanková děla	?	200
protiletadlová děla	85 mm	50
	37 mm	120

dále: radiolokační stanice, transportní loď, minolovky, miny, nákladní vozidla aj.

Legendární MiG-15 byl dodáván i do Egypta

kerých území, k ukončení válečného stavu a k zajištění svobodné plavby v mezinárodních vodách. Problém s rezolucí ovšem neměl jen Izrael, ale i OOP, neboť nepřiznávala Palestincům právo na sebeurčení, na svůj stát. Vzhledem k tomu, že se Násir postavil za požadavky OOP, mohl v nejbližší době očekávat další válku.

Opotřebovací válka

Situace ohledně palestinské otázky se i nadále komplikovala. Násir se proto rozhodl zrušit příměří a vstoupit od března 1969 do tzv. opotřebovací války. Prakticky to znamenalo, že Egypt začal ostřelovat tzv. Bar-Levu linii tvořící systém izraelského opevnění kolem Suezského průplavu. Izraelci naopak odpovídali nálety, které likvidovaly egyptské dělostřelectvo, a to s minimálními ztrátami. Svůj podíl na tom měla i moderní letadla F-4 Phantom, která navíc do ledna 1970 ovládla vzdušný prostor východního Egypta.

Násir chtěl tuto situaci řešit požádáním Moskvy o dodání vzdušného obranného systému včetně personálu. Pro Egypt to znamenalo udělit Sovětům právo kontrolovat řadu egyptských letišť a velkou část armády. Sovětské piloty se zapojili do bojových a hlídkových misí, ale větší angažovanosti se obávali. Už jejich samotné nasazení bylo velmi riskantní, neboť

1970 byl jeho posledním politickým činem, protože zemřel hned druhý den odpoledne po jeho ukončení.

Nedokončený projekt

V oblasti mezinárodní politiky lze Násira považovat za poměrně úspěšného politika. Kromě nevyřešeného vztahu s Izraelem, kdy tento úkol dokončil až jeho nástupce Anwar as-Sádát, nezaznamenal nějaké fatál-

« Československá delegace prezentuje Násirovi letadlo Aero Ae-45, leden 1956

Po znárodnění Suezského průplavu slíbil Násir akcionářům kompenzaci a garanci proplutí pro všechny lodě

tento fakt mohl způsobit přerod lokálního konfliktu ve válku supervelmocí.

Válku měl proto ukončit tzv. Rogersův plán, který vedl k zastavení bojů a zahájení rozhovorů. Násir se nakonec rozhodl plán přijmout a následovalo ho Jordánsko a později i Izrael. Proti plánu ovšem vystoupil Arafát, jehož OOP nehodlalo respektovat klid zbraní a pokračovalo v akcích na jordánsko-syrsko-libanonské frontě. Toto počínání OOP však nehodlal

Násir trpět, a nechal proto zavřít káhirské rádio Hlas Palestiny, ukončil materiální podporu OOP a vyhostil řadu aktivistů OOP z Egypta.

OOP ale ve svém úsilí nepolevilo a dále uskutečňování plánu podkopávalo, k čemuž přispěly i únosy pěti letadel v září 1970. Tato situace nakonec vedla až k občanské válce v Jordánsku a rozkolu arabských zemí. Násir proto sezval zástupce znesvářených stran do Káhiry a jako prostředník přispěl k urovnání sporu. Summit arabských vůdců ohledně jordánské občanské války ze dne 27. září

nější neúspěchy. Naopak se mu podařilo vytlačit Brity z Egypta, zapojit Egypt do Hnutí nezáčastných a stanout v čele arabského světa díky svému hájení panarabské myšlenky.

Jiná situace ovšem panovala ve vnitřní politice státu, kdy řada programových cílů nebyla naplněna. Lidská práva stále nebyla bezezbytku garantována, vlastnictví půdy bylo omezené a efektivita státních podniků a vysoká úroveň armády byly snem, nikoli realitou. Navíc zemi stále více zatěžovaly nejen výdaje na armádu, které po šestidenní válce dosahovaly neuvěřitelných 25 % HNP, ale i vysoký přírůstek obyvatelstva, který předbíhal ekonomický růst. Ostatně Násir to zhodnotil těmito slovy:

„... během 17 let jsme nebyli schopni realizovat všechny naše sny... Mým snem je především rozvoj země, elektrina na vesnicích a práce pro každého.“ Je třeba ale dodat, že svůj podíl na tomto selhání měla i Násirova obava z konspirace, kvůli níž právě nepřipouštěl větší podíl lidu na správě věcí veřejných. Násirův Egypt tedy představoval modernizační autoritativní režim, jež byl podobný Atatürkově Turecku, Perónově Argentíně či Pinochetově Chile a který rozhodně nebyl demokratickým zřízením.

Na druhou stranu bychom měli zmínit i světlé stránky Násirova režimu. Předně se povedlo zničit politickou a ekonomickou moc velkých pozemkových vlastníků spjatých s bývalou monarchií. Zaměstnání a vzdělání bylo napříště dostupné každému Egyptanovi bez ohledu na původ či pohlaví a mimo jiné byla posílena i práva žen. Ty ostatně mohly v roce 1956 vůbec poprvé v dějinách země volit. Také došlo k rozvoji sociálního zákonodárství a industrializace země, která se postupně stala méně závislou na vývozu bavlny. Ať již je ovšem hodnocení Násirovy éry jakékoli, nelze pochybovat o tom, že se navždy zapsal do moderních dějin Egypta jako jeden z nejvýraznějších vůdců této země. ■

« Násir pozoruje situaci v Suezském průplavu během tzv. opotřebovací války, leden 1968

Literatura, zdroje:

Bareš, P. a kol.: Dějiny Egypta. Praha 2010

Durman, K.: Blízký východ ve světové politice 1918–1959. Praha 1966

Haim, S. G. (ed.): Arab Nationalism: An Anthology. Berkeley, Los Angeles, London 1976

Kamrava, M.: The Modern Middle East: A Political History since the First World War. Berkeley, Los Angeles 2005.

McNamara, R.: Britain, Nasser and the Balance of Power in the Middle East 1952–1967: From the Egyptian Revolution to the Six Day War. London, Portland 2003

Metz, H. (ed.): Egypt: A Country Study. Washington 1990

Schulze, R.: Dějiny islámského světa ve 20. století. Brno 2007